

Verslag 1ste DENKTANKSESSIE Collective Actie in de Zorg

17 oktober 2013, Universiteitsmuseum Utrecht

De Universiteit Utrecht (onderzoeksteam Instituties voor Collectieve Actie, i.s.m. met het Kenniscentrum Instituties voor de Open Samenleving) en het Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg organiseren deze denktank bijeenkomst om vragen te inventariseren rond burgerinitiatieven die we al dan niet gezamenlijk aan kunnen pakken. Het doel is om deelnemers vanuit de praktijk, beleid en de wetenschap bij elkaar te brengen en te praten over burgerinitiatieven om de thematiek een stap verder te brengen, om te komen tot een agenda voor beleid, praktijk en wetenschap

Tine de Moor, Hoogleraar 'Instituties voor collectieve actie in historisch perspectief' aan de Universiteit Utrecht, geeft in haar presentatie aan dat er veel verschillende soorten instituties voor collectieve actie - ook wel burgercollectieven genoemd - bestaan. Bijvoorbeeld: energiecoöperaties, glasvezelcoöperaties en woongemeenschappen van ouderen; al die verschillende coöperaties bieden andere diensten aan, maar in alle gevallen gaat het om initiatieven van onderop. Leden van dergelijke burgercollectieven brengen zelf vaak kapitaal in. De belangrijkste kenmerken van deze collectieven is dat zij zelfregulerend en zelf beherend zijn. Binnen bestaande wettelijke kaders stellen de coöperaties regels op. De vraag is in hoeverre de regels botsen met het wettelijke kader. Is deze trend tot burgerinitiatieven een stille revolutie? Is het een omwenteling? Of draagt het bij aan die omwenteling?

Een misvatting van velen is dat de huidige golf van opkomende burgercollectieven teweeg is gebracht door de economische crises. Vanuit de historie bezien zijn er al 1000 jaar burgercollectieven zichtbaar, er zijn in deze periode maar liefst drie golven geweest waarin veel nieuwe burgercollectieven opkwamen. Door de opkomst en ontwikkeling van deze collectieven te onderzoeken heeft Tine de Moor ontdekt dat de golven van opkomende burgercollectieven telkens samen hingen met een versnelde ontwikkeling van de vrije markt. De huidige 'derde' golf van opkomende burgercollectieven hangt dus wel samen met de economische crisis, maar is er geen direct gevolg van. De hervormingen van de financieringsstructuren van veel publieke diensten de afgelopen decennia, zoals de invoering van marktwerking en privatiseringen, leveren niet voor iedereen het gewenste effect op. Burgercollectieven ontstaan binnen deze context als reactie op een tekort aan bepaalde voorzieningen of een gebrekkige kwaliteit van het aanbod dat door markt en staat wordt geproduceerd.

Daniëlle Harkes, manager van het Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg vertelt dat het kenniscentrum al een flink aantal jaar bezig is met het thema lokale kracht. In het begin had het nog niet veel belangstelling, maar dat is de laatste twee jaar

wel anders. Inmiddels zijn er twee landelijke congressen geweest rond dit thema met respectievelijk 400 en 600 deelnemers in de wereld van wonen, zorg en welzijn, Het thema leeft enorm. Het is belangrijk om te laten zien wat er allemaal gebeurt, maar ook om inzicht te geven in wat er nog moet gebeuren nu. Ook leden van Aedes en ActiZ, dus de corporaties en zorgorganisaties moeten aan de slag met het thema. Samen moeten zij op zoek naar een nieuw samenspel tussen burger, overheid en professional.

Joost Beunderman van het in Londen gevestigde bureau 00:/ [zero zero] laat zijn gedachten in een pitch over lokale kracht gaan. Wat hem opvalt is dat er bij raadsleden en ambtenaren bij gemeenten een verbaasde jubelstemming hangt als het gaat om burgerinitiatieven. ‘Wat leuk dat burgers dat allemaal doen!’, roepen ze vanaf de zijlijn. Joost vindt dat we op moeten houden met verbaasd te zijn en vanaf de zijlijn te applaudisseren. Er is immers genoeg te doen. Verder meent hij dat het een sociaal rechtvaardigheidsvraagstuk is: het is de eigen schuld van de burger als hij zich niet kan organiseren. Daar moeten we voor waken. En waar de initiatieven wel van de grond komen, is het belangrijk te kijken hoe we deze initiatieven kunnen bestendigen, verduurzamen. De kennis en kunde van deze initiatieven gaan onze kaders ver voorbij. Dat biedt kansen maar ook risico’s. Dan speelt ook nog het vraagstuk van governance, van openheid en transparantie. Wat gebeurt er als burgerinitiatieven concurrerend worden aan elkaar? Wat doen we dan als gemeente? Het kan ook misgaan met de initiatieven. In Engeland zijn er de development trusts bijvoorbeeld. Soms gaat het mis met die trusts. Stichtingen zijn niet automatisch transparant. Er is een debat nodig over voortdurende transparantie. Misschien moet openheid een gedeeld basisethos worden. En willen we de burgerinitiatieven gaan versnellen? Hoe kunnen we dat doen? Wat zijn processen die daarbij helpen? Zijn burgerinitiatieven daadwerkelijk zo kansrijk dat we ze moeten versnellen? Dan meten we de initiatieven uitdagen dat ze verder kunnen gaan dan ze nu denken te kunnen. Joost is in samenwerking met Jurgen van der Heijden bezig in de provincie Overijssel om na te denken over financiering voor bijvoorbeeld sociale ondernemers. Er worden bakken met geld tegen burgerinitiatieven gegooid, maar deze initiatieven willen op een gegeven moment een transitie naar een onderneming die duurzaam blijft bestaan, dus op de lange termijn ook houdbaar is. Daar denken burgerinitiatieven nog weinig over na. Wat zijn financieringsopties? De vraagkant (de burgerinitiatieven) heeft steun nodig om groeiperspectief te hebben. De aanbodkant (zoals fondsen) is nog niet klaar om erover na te denken. Kortom, het allerbelangrijkste is dat we nu nadenken over de juiste infrastructuur (qua financiën, qua governance) over de infrastructuur die we nodig hebben, die voor de burger zin hebben om burgerinitiatieven te bestendigen.

Na deze inleidende verhalen, werden alle aanwezigen aan het werk gezet. In de vorm van rondetafelgesprekken werd er in een eerste ronde gebrainstormd over de drie belangrijkste vraagstukken die geadresseerd moeten worden rondom burgercollectieven. In een tweede ronde werden de deelnemers per tafel gevraagd om over deze vraagstukken na te denken, en te bedenken hoe deze vraagstukken aangepakt zouden kunnen worden. De voornaamste vraag hierbij was: wat kunnen wetenschappers en professionals bijdragen en welke beleidsmaatregelen zouden genomen moeten worden?

Hierna een verslag van deze exercitie.

Ronde 1, belangrijkste vraagstukken rondom burgercollectieven:

- **Verhouding tot (lokale/regionale/landelijke) overheid en traditionele instituties:**
 - Systeem waarin grote 'oude' instituties en burgercollectieven opereren moet aangepast worden aan huidige ontwikkelingen; initiatieven van onderop zijn ontevreden, maar hebben oude instituten en de overheid wel nodig: hoe te zorgen voor een aanpassing in het systeem?
 - Worsteling: ondersteuning is gewenst, maar initiatief moet niet afhankelijk worden: hoe ervoor te zorgen dat initiatieven niet worden 'gekaapt' door de overheid?
 - Inconsistentie ambtenaren zorgt voor verwarring; hoe ervoor te zorgen dat 'de overheid' collectieven stelselmatig en voortdurend ondersteunt?
 - Veel grote, overkoepelende instituties richten zich niet op lokale initiatieven; moeten zij lokale initiatieven ondersteunen? En zo ja, wat is de werkbare verhouding hiervoor?
 - Hoe ervoor te zorgen dat professionele organisaties aansluiting zoeken bij collectieven?

- **Veelvormigheid burgercollectieven:**
 - Wanneer collectieven van burgers gaan voorzien in publieke diensten en goederen zullen er lokale en regionale verschillen ontstaan in hoe deze worden geleverd: moeten overheid en maatschappij deze diversiteit accepteren? Of zelfs accommoderen?
 - Hoe ver ga je in het accepteren van verschillen? Hoeveel autonomie kunnen collectieven krijgen?
 - Hoe kunnen middelen (eerlijk) worden verdeeld?

- **Financieringsstrategieën:**
 - Er zit veel kapitaal van vast in 'oude' potten en instituties (GAK, wit-gele kruis, corporaties): hoe kan dit kapitaal worden weggehaald en worden ingezet voor 'nieuwe' initiatieven?
 - Nieuwe verdienmodellen?

- **Ontwikkeling collectieve beweging:**
 - Hoe ruimte te maken voor ontwikkeling nieuwe initiatieven?
 - Autonoom of in coproductie met andere partijen?
 - Tegenstrijdigheid in karakter collectieven: hoe zorg je voor massa, zonder karakter van kleinschaligheid, wederkerigheid en solidariteit te verliezen?
 - Zijn burgercollectieven genoeg zichtbaar? Positioneren zij zich voldoende in het publieke (maatschappelijke) debat?
 - Hoe zorg je voor meer bewustzijn? (bij professionals, burgers en politiek) om de ontwikkeling te ondersteunen?
 - Hoe de kwetsbaarheid van burgercollectieven (met name in de beginfase) op te lossen?
 - Opbouw en uitwisseling van kennis is nodig om collectieve beweging te verduurzamen: hoe dit te organiseren

Ronde 2, Suggesties aanpak van bovengenoemde vraagstukken:

- **Verhouding tot (lokale/regionale/landelijke) overheid en traditionele instituties:**
 - Vergroten van het aansluitingsvermogen van professionele aanbieders zal vooral mogelijk worden door buurtinitiatieven de rol van opdrachtgever te laten nemen (zie bijv. Buurtzorg). Geef, als dat nodig is, geld aan de initiatieven en laat die een en ander regelen. Zo komen professionals tot een andere bejegening van de gemeenschap, staan door instituties gekwantificeerde doelstellingen niet perse centraal en speelt risicomijdend gedrag een veel geringere rol.
 - Het openbaar bestuur zal zich bescheiden moeten opstellen: minder gericht op vastgestelde doelen en risico mijdend gedrag.
 - Burgercollectieven kunnen/moeten de motor zijn om oude instituties tot aanpassing te bewegen. Instituties hebben adaptievermogen en zullen dit vermogen moeten hanteren om binnen een maatschappelijk spanningsveld op een adequate wijze met initiatieven van burgers om te gaan. Door het inzetten van dat adaptatievermogen moet het mogelijk worden dat men van één gestandaardiseerde werkwijze tot een variabele benadering komt.
 - Veel kennis is weggelekt bij gemeenten. Medewerkers moeten binnen gemeenten ruimte krijgen om met burgerinitiatieven mee te denken. Veel politiek is bureaupolitiek. Politici moeten meer naar de leefomgeving van de burger toestappen. Dan komt er meer betrokkenheid over en weer. Burgercollectieven kunnen hier een stap in maken door bijvoorbeeld de Wethouder uit te nodigen.
 - Oplossen sectorale verkokering versus territoriale organisatie!

- **Financieringsstrategieën:**
 - Men moet zich realiseren dat er veel geld beschikbaar is bij verschillende fondsen. Die zijn zich ook aan het oriënteren op veranderingen die zich op dit moment in de samenleving ontplooiën en zoeken op basis daarvan naar nieuwe strategieën. In de praktijk kunnen dit soort fondsen veel sneller besluiten tot het geven van een bijdrage dan bijvoorbeeld oude instituties of de overheid. Het is goed om fondsen te inspireren tot het ontwikkelen van nieuwe wegen van doneren.
 - Ook is er behoorlijk wat geld onder particulieren met een bereidheid tot het ondersteunen van lokale initiatieven. Waarschijnlijk gaat het in deze gevallen de behandeling van een aanvraag om financiële ondersteuning nog sneller dan in bovengenoemde gevallen.
 - Er is een noodzaak aan verschillende financieringsmogelijkheden: wanneer burgercollectieven onafhankelijk willen en kunnen blijven hoeven zij geen steun te krijgen, maar wanneer ze dat wél willen moeten de mogelijkheden duidelijk en consistent zijn.

- **Ontwikkeling collectieve beweging:**
 - De meeste initiatieven zullen baat hebben bij een zekere vorm van coproductie, bijvoorbeeld met de gemeente, welzijns- en zorgorganisaties. Die zouden niet moeten overnemen en sturen, maar faciliteren /

- ondersteunen. Geen blauwdruk-werken maar lokale 'landschappen van wonen-welzijn-zorg'. Het burgerinitiatief pakt een deel van de (onderlinge) zorg & dienstverlening, er is meer; hoe kun je complementair zijn?
- Kennisuitwisseling zou gestimuleerd kunnen worden door gelegenheidscoalities te vormen van burgerinitiatieven die wat aan elkaar hebben.
 - Burgercollectieven moeten laten zien wie ze zijn en waar ze voor staan.
 - Het mobiliseren van de achterban is nodig voor succes. Op die manier kan de gemeente en andere partijen nu niet meer om een collectief heen. Dat heft de kwetsbaarheid van zo'n initiatief op.
 - Praktijk, beleid en wetenschap: bij elkaar brengen.
 - Massa maken door verlegging overheidsfinanciering.

Implicaties voor wetenschappelijk onderzoek:

- Wetenschappers kunnen ingaan op de vraag hoe de verschillende denkwerelden (van professionals, overheid en burgers) op elkaar afgestemd kunnen worden. En ook: hoe word je als institutie wat flexibeler? Hoe geef je medewerkers de ruimte?
- Inventarisatie burgercollectieven om beweging in beeld te brengen.
- Zoeken naar gelijkenissen, verschillen, problemen en successen.
- De oude instituties, zoals corporaties en pensioenfondsen, zijn ooit van onderop gevormd, de leden hiervan lijken nu te weinig zeggenschap te hebben over wat de gevestigde instituties met het door hen gevormde kapitaal doen. Hoe zorg je dat huidige burgerinitiatieven niet in valkuilen van oude – oorspronkelijk vrij gelijkaardige – instituties vallen (fusies en vermarkting)?
- Hiermee naar duurzaamheid en veerkracht van organisaties streven.

Voor meer informatie over de organisaties betrokken bij de organisatie van deze dentank-meeting, zie:

www.collective-action.info

<http://www.uu.nl/university/research/EN/strategic-themes/instituties/Pages/Knowledge-centre-Institutions-of-the-Open-Society.aspx>

<http://www.kcwz.nl/index>

Eerstvolgende bijeenkomsten:

-> 30 januari 2014: Studiebijeenkomst 'Lokale Kracht: voorbij het applaus'

<http://kcwz.nl/agenda/studiebijeenkomst-lokale-kracht>

-> 19 maart 2014: Congres 'Lokale Kracht: the next step'. Naar een duurzame samenwerking tussen burgers, overheid en professionals

http://kcwz.nl/agenda/lokale_kracht